

УДК 316.012

Сепаратизм: концептуальне поле суміжних понять у соціологічній рефлексії

В.В. РАХМАЙЛОВ

Класичний приватний університет, м. Запоріжжя, Україна, E-mail: romanenko.jura@gmail.com**Авторське резюме**

Етносоціальні спільноти, які є елементами стратифікаційної матриці будь-якого соціуму, характеризуються певними наборами стратегій міжетнічних взаємодій, які можуть відбуватися в складних етносоціальних спільнотах між титульною етнічною групою (або ж етнічною групою-гегемоном, домінантом) та етнічними меншинами. За критерієм їх спрямованості, ці стратегії, на думку Б. Андерсона, можна умовно поділити на інтеграційні, асиміляційні, сепараційні та деструкційні.

Інтеграційні стратегії припускають відносини та взаємодії рівноправного обміну цінностями між етноспільнотами із збереженням і розвитком їх ідентичностей, що передбачає, одночасно, і об'єднання, і соціокультурну диференціацію етносів.

Асиміляційні стратегії є спрямованими на культурну уніфікацію в результаті поглинання однієї етноспільноти (здебільшого тієї, яка представляє національну меншину) – іншою/іншими (титульними етносами та спільнотами-домінантами).

Сепараційні стратегії припускають відокремлене співіснування етноспільнот (сепарація) із збереженням їх ідентичностей у вигляді різноманітних етнокультурних автономій чи інших форм толерантного дистанціювання в соціальному просторі.

Деструкційні стратегії можуть бути спрямованими на знищення ідентичності етносу шляхом його насильницької ізоляції і позбавлення перспектив розвитку (територіальна геттоїзація, етнокультурна дискримінація) або ж на різні варіанти фізичного знищення етнічності (геноцид, етноцид). Зрозумілим є

© В.В. Рахмайлов, 2014

те, що кожна з вказаних стратегій міжетнічних взаємодій, крім інтеграційної, призводить не до послаблення сепаратистських інтенцій та тенденцій, а тільки до їх посилення і загострення.

Ключові слова: сепаратизм, ідентичність, міжетнічні інтеракції, ідентифікація, асиміляція, сепарація.

Separatism: a conceptual field related concepts in sociological reflection

V.V. RAHMAYLOV

Classical private university, Zaporizhzhia, Ukraine, E-mail: romanenko.jura@gmail.com

Abstract

Ethno-social communities that are part of stratification matrix of any society is characterized by a particular set of strategies for interethnic interactions that can occur in complex ethno-social communities among the titular ethnic group (or ethnic group predominant, dominant) and ethnic minorities. In terms of their focus, these strategies, according to B. Anderson can be divided into integration, assimilation, separation and destruction.

Integration- strategies suggest the relationship and interaction between equal exchange of values between ethnos of preservation and development of their identities, providing at the same time and associations, socio-cultural and ethnic differentiation. Integration strategies involve a certain degree of cultural identity in isolation ethnos inadmissible.

Assimilation-strategies is aimed at cultural unification as a result of a takeover ethnos (most of which national minorities) – other / other (titular ethnic groups and communities – dominant). Separation strategies involve separate ethnos coexistence (separation) while preserving their identities as ethno-cultural autonomies and other forms of tolerance distance in social space. In this application separation strategies is not necessarily a prerequisite to separate ethnic community of national integrity, as it suggests maintaining its identity and identification with makrocommunity.

Destruction-strategies can be aimed at the destruction of ethnic identity through its forced isolation and deprivation perspectives of development (territorial hettoyzation, ethno-cultural discrimination), or on the various options ethnicity physical destruction (genocide, ethnocide).

Keywords: separatism, identity, ethnic interaction, identification, assimilation, separation.

Постановка проблеми. Процес глобалізації при його поширенні на різні країни, регіони та континенти призводить до того, що утворення людства як планетарної спільноти породжує негативні наслідки у всіх вимірах соціальності. По-перше, наслідком глобалізації стає втрата державами національних економічних систем, в результаті чого ці держави фактично втрачають свою ідентичність і незалежність. По-друге, результатом глобалізації стає нав'язливе просування серед різних спільнот та культур американських культурних цінностей. Як відзначає у цьому зв'язку З. Бжезинський, «культурні переваги є недооціненим аспектом американської глобальної могутності. Щоб не думали про її естетичну цінність, американська масова культура володіє магнетичною привабливістю, особливо для молоді в усьому світі. Американські телевізійні програми і фільми займають майже три чверті світового ринку. Американська поп-музика так само домінує, а американські звички харчування і навіть в одягу все більше наслідують в усьому світі» [5, с. 33]. По-третє, глобалізація посилює соціальну поляризацію, призводячи до падіння життєвого рівня та загострення відповідних протиріч як всередині різних соціумів, так і в міжетнічних взаєминах, до міжцивілізаційних конфліктів включно.

Негативними наслідками глобалізації стають також націоналізм і сепаратизм, які не обходять не лише слаборозвинені держави, але й цілком благополучні та розвинені території-

альні спільноти. Виявлення загроз та ризиків глобалізаційних процесів пов'язано з тим, що велика кількість етнічних спільнот опиняється в ситуації ризику втрати своєї ідентичності разом з її мовними, культурними та традиційно-вичаєвими складниками.

Сучасний світ характеризується неординарністю етнічних та національно-державних утворень. У будь-якій сучасній державі наявність різних етносів детермінує проблеми економічного, культурного, політичного і духовного гатунку. Це пов'язано з тим, що кожен етнос у рамках держави прагне зберегти свою ідентичність, і тому його інтереси можуть вступати в протиріччя з інтересами інших етносів і мультиетнічної держави в цілому.

Етносоціальні спільноти, які є елементами стратифікаційної матриці будь-якого соціуму, характеризуються певними наборами стратегій міжетнічних взаємодій, які можуть відбуватися в складних етносоціальних спільнотах між титульною етнічною групою (або ж етнічною групою-гегемоном, домінантом) та етнічними меншинами. За критерієм їх спрямованості, ці стратегії, на думку Б. Андерсона, можна умовно поділити на інтеграційні, асиміляційні, сепараційні та деструкційні [1, с. 12-69].

Інтеграційні стратегії припускають відносини та взаємодії рівноправного обміну цінностями між етноспільнотами із збереженням і розвитком їх ідентичностей, що передбачає одночасно і об'єднання, і соціокультурну диференціацію етносів. Інтеграційні стратегії при-

пускають до певної міри культурну окремішність при неприпущенні ізоляції етнospільнот. Преферування інтеграційних стратегій в якості провідного напрямку соціокультурної взаємодії може забезпечити самозбереження етнічних груп суспільства, підвищивши рівень його стійкості і цілісності.

Асиміляційні стратегії є спрямованими на культурну уніфікацію в результаті поглинання однієї етнospільноти (здебільшого тієї, яка представляє національну меншину) – іншою/іншими (титульними етносами та спільнотами-домінантами). Асиміляційні стратегії передбачають два варіанти: стихійно-ненасильницький і непомітний, який має місце за умови розчинення етнічної меншини в етнospільноті-гегемоні (власне асиміляція), та примусовий і насильницький (інкорпорація), який припускає переформатовування етнічної ідентичності шляхом відповідної етнополітики титульної етнospільноти.

Сепараційні стратегії припускають відокремлене співіснування етнospільнот (сепарація) із збереженням їх ідентичностей у вигляді різноманітних етнокультурних автономій чи інших форм толерантного дистанціювання в соціальному просторі. При цьому застосування сепараційних стратегій зовсім необов'язково створює передумови для відокремлення етнічної спільноти від державної цілісності, оскільки припускає збереження її ідентичності та ідентифікації із макрospільнотою.

Деструкційні стратегії можуть бути спрямовані на знищення ідентичності етносу шляхом його насильницької ізоляції і позбавлення перспектив розвитку (територіальна геттоізація, етнокультурна дискримінація), або ж на різні варіанти фізичного знищення етнічності (геноцид, етноцид). Зрозумілим є те, що кожна з вказаних стратегій міжетнічних взаємодій, крім інтеграційної, призводить не до послаблення сепаратистських інтенцій та тенденцій, а тільки до їх посилення і загострення.

Тим часом, в даному напрямку соціологічного теоретизування залишається комплекс невирішених питань, пов'язаних зокрема з тим, які соціальні процеси формують підґрунтя сепаратизму в неурівноваженості етнокультурної інтеграції та дезінтеграції, яким чином взаємопов'язуються одне з одним процеси етнічної ідентифікації, соціальної комунікації та інтеграції і протилежні їм дезінтеграційні процеси.

Є достатні підстави стверджувати, що в сучасній соціології зв'язок проблематики сепаратизму із соціокультурною інтеграцією, ідентифікацією, комунікацією та ексклюзією, незважаючи на свою соціально-практичну значущість, залишає більше запитань, ніж відповідей. Виникає необхідність визначення нових підходів до дослідження сепаратизму як складової дезінтеграційних процесів у мультиетніч-

них спільнотах і детального вивчення умов та факторів його виникнення і розробки теоретичних засад стратегій протидії.

Аналіз досліджень і публікацій. У науковій літературі з представленої проблеми є праці, приналежні до двох напрямків, які можна вважати методологічно-висхідними щодо предмета дослідження: натуралізму та культурного конструкціонізму.

Хоч означені епістери вважаються протилежними одна одній, тим не менш, існують приклади їх синтезу, себто натуралістичного конструкціонізму та культурологічно-орієнтованого натуралізму. Генетично первинною тут можна вважати концепцію щодо поєднання «культури і природи», яка є похідною від теорій «суспільного договору» і «суспільного організму».

В епістемі натуралізму сепаратизм виникає як своєрідна аномалія, що випливає із порушення міжетнічного гомеостазу, який природним чином складається в соціальних системах. Традиційно проблема сепаратизму розв'язується на засадах теорії латентних функцій Т. Парсонса та Р. Мертона, які вважали, що за умови відсунення звичайних функцій на периферію соціального організму відбувається їх перехід на тінювий рівень, і та ж сама функція починає реалізовуватись у тінювій формі [16, с. 56].

Психологічний підхід в аспекті концептуалізації проблеми сепаратизму також являв собою спробу поєднати епістери натуралізму і культурного конструкціонізму. З позицій психологічного підходу сепаратизм як складова процесу дезінтеграції обумовлювався народним духом (В. Вундт, М. Лапарус, Г. Штейнталь), психічними особливостями народу (Г. Шпет) та домінуючими для різних груп поліетнічної спільноти базовими бажаннями і потребами, що мають як природне, так і соціальне походження (У. Томас, Ф. Знанецький) [20, с. 48-68].

Синтез натуралізму і культурного конструкціонізму набував ідеологічно-тенденційних форм та відповідної оціночності у зв'язку із спробами класифікації етнічних спільнот за культурними ознаками (історичні/неісторичні, лідерські/периферійні тощо) (Е. Геллнер, А. Сміт). Сепаратизм інтерпретується як явище, яке є супутнім здобуттю етнічної ідентичності, вмотивоване ексклюзією етнічної спільноти на ґрунті відсутності комунікації з нею з боку владних еліт титульного етносу [10, с. 30-35; 21, с. 111-136].

Натуралізм можна вважати ідеологічним підґрунтям індустриально-конструктивістських концепцій, а культурний конструкціонізм – методологією, яка окреслювала різні напрямки дослідження детермінант сепаратизму як «запаралеленого» щодо націоналізму явища в процесі модернізації та його економічні, політич-

ні та культурні виміри (Р. Бенедикт, М. Мід, Б. Малиновський, А. Редкліф-браун [4, 14, 18-19]. Індустріальний конструктивізм можна також розглядати як євроцентристську парадигму в соціологічному теоретизуванні (еволюціонізм, марксизм, веберіанство), в руслі якої обґрунтовується інтерпретація сепаратизму як явища, похідного від асиміляційного впливу індустріальної культури на традиційні етноспільноти.

Антитезою конструктивістських та структурно-функціоналістських інтерпретацій сепаратизму можна вважати теорії залежного розвитку, розвинені на засадах методології класичного марксизму та неомарксизму. Ключовою ідеєю цих теорій є те, що розвинені індустріальні суспільства, підриваючи природний шлях розвитку традиційних етнічних спільнот, прирікають останні на «розвиток недорозвиненості», перетворюючи їх на «сировинні додатки» і джерело дешевої робочої сили. Означена обставина стає джерелом сепаратизму пролетарських етнічних спільнот щодо країн-колонізаторів (А.Г. Франк, А. Грамші, Н. Музеліс, М. Хечтер) [12; 26, с. 108-222; 27].

Незважаючи на критику, нині конструктивістська методологія застосовується в концепціях глобальної інтеграції, де сепаратизм розглядається як відповідь на модернізацію та культурну гомогенізацію за західним зразком, які набувають планетарного масштабу і стають неминучим, сумнівною альтернативою відцентровим сепаратистським рухам (Н. Пітерс, Е.Д. Сміт, Д. Хелд, Е. Макгрю, Д. Гольдблатт і Дж. Перратон, П. Бергер і С. Хантінгтон, Е. Гідденс, У. Бек, З. Бауман, Р. Петрелла) [2-3, 11, 21].

Паралельно з концепціями глобальної інтеграції розвиваються теорії мультикультуралізму та етноцентризму, зміст яких є антитезою культурної уніфікації і обстоювання прав етнічних меншин на розвиток економічної, політичної та культурної самобутності. Сьогодні теорії мультикультуралізму як основа етноцентризму та сепаратизму піддаються критиці в силу недосконалості методів своєї реалізації, оскільки сприяють заохоченню культурної маргінальності, ніж культурний розвиток етногруп. Критика пов'язана із аргументами щодо мультикультуралістської толерантності як своєрідної версії неопундаменталізму, який зводить права меншин у розряд основних і викликає відповідні протидії з боку європейських етноспільнот, для яких неєвропейські культури все частіше визначаються нездатними до інтеграції, а отже, як прибічники сепаратизму (Р. Джордано, Т. Саррацин) [25, с. 110].

Позитивну налаштованість щодо етноцентризму та мультикультуралізму зберігає Дж. Александер, який вважає його «єдиною можливістю для інтеграції громадянського суспільства «гуманітарним проектом», який реа-

лізується за рахунок синхронізації тенденцій до солідарності та диференціації» (цит. за: [13, с. 68]).

Метою дослідження є побудова концептуальної схеми зв'язку сепаратизму, інтеграції-дезінтеграції, комунікації та ідентифікації в етноспільнотах.

Завданнями статті у зв'язку з вищезазначеним є:

а) визначення концептуального поля дослідження сепаратизму;

б) визначення схеми зв'язків сепаратизму з інтеграцією-дезінтеграцією, комунікацією, ідентифікацією та ексклюзією.

Статтю присвячено проблемі співвідношення різних типів соціальних інтеракцій та процесів конституювання спільнот із виникненням сепаратизму як відцентрового явища руйнування етноспільнот.

Виклад основного матеріалу. Отже, сепаратизм пов'язаний із різними моделями міжетнічних взаємодій, які містять у собі ті чи інші конфліктогени та провокативи щодо сепаратистських рухів у різних країнах. Із такими конфліктогенами та провокативами сепаратизму пов'язані як безконфліктно-інтеграційні (добровільна асиміляція, консолідація), конфліктно-інтеграційні (різні варіанти примусової асиміляції та акомодация), конфліктно-дезінтеграційні (геноциди, криміналізована сегрегація, геттоїзація), безконфліктно-дезінтеграційні (сегрегація, етнічний ізоляціонізм етнічна маргіналізація) моделі міжетнічних взаємодій. Зазначені форми можуть розглядатися як триггери сепаратизму, оскільки припускають або насильство, культурну ізоляцію, або нігілізм. Їх поняттєвою альтернативою є соціокультурна інтеграція як форма міжетнічної взаємодії, яка поєднує вектори етнічної диференціації та зближення етносоціальних спільнот. Альтернативним щодо сепаратизму в інтеграції стають рівноправні обмінні інтеракції, які можуть відбуватися тільки за умови підтримання комунікації етнічних спільнот задля гарантування просторових кордонів її ідентичності при уникненні різноманітних форм ексклюзії, ізоляціонізму та маргіналізації.

Більшість сучасних поліетнічних соціумів, незважаючи на зростання протиріч та етнічних конфліктів, зберігають соціокультурний баланс як альтернативу етнічному сепаратизму. Збалансованість досягається за рахунок урівноважування солідарності та індивідуальності, етнічної маргіналізації та етноцентризму.

Консоціальність, яка стала основою міжетнічних взаємодій в мультиетнічних соціумах, передбачає обрання елітами титульних етноспільнот однієї з двох основних моделей мультикультурної політики:

А) лібералізму, який веде до ізолюваності та атомізованості етноспільнот;

Б) комунітаризму, який заохочує збере-

ження етнічної ідентичності, але може мати результатом загальмовування активних форм міжкультурного обміну.

У контексті протидії сепаратизму найбільш прийнятним слід вважати етнічний інтегралізм, який дозволяє збалансовувати як індивідуалістичну, так і комунітарну компоненти, маючи екстериторіальну спрямованість і повністю відповідаючи ідеології етнічного самовизначення.

Сепаратизм як складова процесу дезінтеграції є детермінованим правовими, політичними, економічними, культурними та лінгвістичними чинниками. Виразність і рівні активності різних факторів є неоднаковими на різних етапах входження групи в поліетнічний соціум.

Якщо мова йде про іммігрантські групи, то на початкових етапах дезінтегрування групи щодо макроспільноти домінують інструментальні чинники (політичний і економічний), надалі активізуються впливи лінгвокультурної деідентифікації. Серед автохтонного населення ситуація є протилежною, оскільки при нарощуванні поліетнізації суспільства ціннісні фактори сепаратизму поступаються місцем інструментальним складникам, що пов'язано із різним ставленням представників мігрантських та автохтонних спільнот до історичної території (території переселення).

Етнічна ідентичність як фактор сепаратизму включає в себе ціннісні та інструментальні компоненти, пов'язані із непродуктивною лінгвокультурною конкуренцією. Остання є поширеною в поліетнічних соціумах і полягає в спробах утвердити статус мови тієї чи іншої етноспільноти як домінуючий.

Висновки. Чинником сепаратизму в поліетнічних спільнотах часто стає блокування міжкультурних комунікацій як профілів комунікативних дій, що мають етноспецифічний зміст і утворюють відносно автономну систему. Такий розгляд сепаратизму як збоїв у системі міжкультурної комунікації стає можливим на засадах теорії соціальної дії і системного підходу Т. Парсонса, неофункціоналізму та структурної герменевтики Дж. Александера, теорії комунікативної дії і консенсусу Ю. Хабермаса, системного підходу Н. Лумана, який представляв комунікацію як аутопойетичну і самодостатню *sui generis* [13, с. 67; 22, с. 43].

Дезінтеграційний потенціал сепаратизму як феномена блокади міжкультурної комунікації реалізується за провідної ролі посередників (грошей, влади і впливу (Т. Парсонс) [16], медіа як універсального посередника (Н. Луман), посередницьких заходів, які стимулюють відцентрові тенденції. Чинником сепаратизму, при участі означених посередників, можуть ставати штучно створювані комунікативні

дисонанси як явища, які утворюють альтернативу консенсусу і стають бар'єрами для комунікації, оскільки призводять до втрати взаєморозуміння, роз'єднання та антипатії. Сприяння сепаратизму може створювати інвертована та тенденційна система освіти, яка дозволяє спрямувати процеси міжетнічних взаємодій в русло дезінтеграційних тенденцій, створюючи сплутаність в розумінні концептів націоналізму і патріотизму, припускаючи їх отождолення стимулюючи поширення націоналізму (у тому числі цивільного) в якості орієнтиру науково-освітнього впливу.

Динаміка сепаратизму залежить від ступеня виключеності етногрупи з соціального життя складної етноспільноти. Найвищий ступінь значущості матеріально-дезінтегруючого фактора є властивою найменш адаптованим групам. У дещо меншій мірі сепаратистські схильності виражені у корінних жителів (автохтонів). Найменше значення сепаратизм має для етноспільноти в пікові періоди її інтегрованості, що пояснюється ефектом «інтеграційної ейфорії». Економічні інтереси можуть мати вузькоспрямовану специфіку й бути тісно пов'язаними із сепаратистськими схильностями слабкоінтегрованих етногруп. Представники таких етногруп бувають стурбованими здобуттям економічних можливостей в мультиетнічному суспільстві. При цьому сепаратизм може набувати соціально-орієнтованого змісту у вигляді занепокоєності за економічне майбутнє своєї країни, долю її надр та багатств.

Політико-правові фактори сепаратизму знаходять своє відображення в законодавстві держав. Існують три моделі політико-правової організації поліетнічних соціумів: асиміляційна, комунітаристська (плюралістична), сегрегаційна (у крайніх формах – дискримінаційно-сегрегаційна). Кожна з моделей містить певний помилковий елемент, який стимулює сепаратистські рухи, оскільки не забезпечує реалізацію основної ідеї соціокультурної інтеграції – заохочення міжкультурного обміну та діалогу, що забезпечують одночасно культурне збереження сегментів поліетнічного соціуму і його цілісність. Етнічна ідентичність виконує неоднозначну роль в сепаратистських рухах. Гомогенізація ідентичностей членів мультиетнічних соціумів є неприйнятною, оскільки посилює тиск в напрямку культурної уніфікації, приводячи до підризу базових елементів рідної культури і недостатнього, і поверхневого засвоєння нових культурних стандартів. Результатом цього стає етнічна маргінальність, яка стимулює агресивну чи депресивну соціальну поведінку. Нав'язування або втрата етнічної ідентичності також сприяє поширенню сепаратизму.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Андерсон Б. Воображаемые сообщества. Размышления об истоках и распространении национализма / Б. Андерсон. – М.: «Канон-Пресс-Ц». «Кучково поле». 2001. – 288 с.
2. Бауман З. Глобализация. Последствия для человека и общества / З. Бауман. – М.: Весь Мир. 2004. – 188 с.
3. Бек, У. Что такое глобализация? Ошибки глобализма - ответы на глобализацию / У. Бек. – М.: Прогресс-Традиция, 2001. – 302 с.
4. Бенедикт Р. Хризантема и меч: Модели японской культуры. – М.: РОССПЭН, 2004. – 256 с.
5. Бжезинский Зб. Великая шахматная доска. Господство Америки и его геостратегические императивы / Бжезинский Зб. – М.: Междунар. отношения, 1999. – 256 с.
6. Боас Ф. Концепция эволюции в культурной антропологии / Ф. Боас // Антология исследований культуры. – СПб: «Университетская книга», 1997. – Т. 1: Интерпретации культуры. – С. 209-225.
7. Вебер М. Протестантская этика и дух капитализма / М. Вебер // Избр. произв. – М.: Прогресс. 1990. – С. 44-414
8. Вебер М. Отношения этнической общности / М. Вебер // Журнал социологии и соц. антропологии. – 2004. – № 2. – С. 8-21.
9. Вольтман Л. Политическая антропология / Л. Вольтман. – М.: Белые альфы, 2000. – 448 с.
10. Геллнер Э. Нации и национализм / Э. Геллнер. – М.: Прогресс, 1991. – 320 с.
11. Гидденс Э. Ускользающий мир. Как глобализация меняет нашу жизнь / Э. Гидденс. – М.: Весь Мир, 2004. – 120 с.
12. Грамши А. Гегемония западной культуры над всей мировой культурой / А. Грамши // Тюремные тетради. – М.: Издательство политической литературы. 1991. – Ч. I. – С. 134-135.
13. Луман Н. Введение в системную теорию / Н. Луман. – М.: Логос, 2007. – 360 с.
14. Малиновский Б. Научная теория культуры: научное издание / Б. Малиновский. – М.: ОГИ. 2005. 184 с.
15. Многоликая глобализация: Культурное разнообразие в современном мире / Под ред. П. Бергера, С. Хантингтона. – М.: Аспект-Пресс, 2004. – 379 с.
16. Парсонс Т. Система современных обществ / Т. Парсонс. – М.: Аспект Пресс, 1997. – 270 с.
17. Авдеев В.Б. Раса и этнос / В.Б. Авдеев, А.Н. Севастьянов. – М.: Книжный мир, 2007. – 160 с.
18. Мид М. Культура и мир детства: Избранные произведения / М. Мид. – М.: Наука, 1988. – 429 с.
19. Рэдклифф-Браун, А.Р. Метод в социальной антропологии / А.Р. Рэдклифф-Браун. – М.: Канон-пресс-Ц, Кучково поле. 2001. – 416 с.
20. Савченко И.А. Этнический биологизм, условия и причины возникновения / И.А. Савченко // Труды НГТУ им. Р.Е. Алексеева. Т. 79. Сер. «Управление в социальных системах. Коммуникативные технологии». – Н. Новгород: НГТУ, 2009. – № 4. – С. 43-62.
21. Смит Э.Д. Национализм и модернизм: Критический обзор современных теорий наций и национализма / Э.Д. Смит. – М.: Праксис, 2004. – 464 с.
22. Хабермас Ю. Теория рационализации Макса Вебера / Ю. Хабермас // Социол. обозрение. – 2009. – Т. 8, № 3. – С. 37-60.
23. Хабермас Ю. Модернизация как общественная рационализация: роль протестантской этики / Ю. Хабермас // Социол. обозрение. – 2010. – Т. 9, № 3. – С. 3-25.
24. Hall S. Representation: Cultural Representations and Signifying Practices (Culture, Media and Identities Series) / S. Hall. – L.: Sage Publications & Open University, 1997. – 400 p.
25. Nairn T. Faces of Nationalism: Janus Revisited / T. Nairn. – L.: Routledge & Paul, 1998. – 260 p.
26. Smith A.D. The Ethnic Origins of Nations / A.D. Smith. – Oxford: Oxf. Basil Blackwell, 1988. – 312 p.
27. The Underdevelopment of Development: Essays in Honor of Andre Gunder Frank / Ed. by S. Chew and R. Denemark. – Thousand Oaks: Sage Publications, 1996. – 427 p.

Стаття надійшла до редакції 21.05.2014

REFERENCES:

1. Anderson, B. Voobrazhaemye soobshhestva. razmyshleniya ob istokakh i rasprostraneniі nacionalizma (Imagined Communities. Reflections on the Origin and Spread of Nationalism). Moscow, 2001, 288 p.
2. Bauman, Z. Globalizaciya. posledstviya dlya cheloveka i obshhestva (Globalization. Consequences for the individual and society). Moscow, 2004, 188 p.
3. Bek, U. Chto takoe globalizaciya? Oshibki globalizma (What is globalization? Errors globalism - answers to globalization). Moscow, 2001, 302 p.
4. Benedikt, R. Hrizantema i mech: modeli yaponskoj kultury (Chrysanthemum and the Sword: Patterns of Japanese Culture). Moscow, 2004, 256 p.
5. Bzhezinskij, Z. Velikaya shaxmatnaya doska. Gospodstvo ameriki iego geostrategicheskie imperativy (The Grand Chessboard. American Primacy iego Geostrategic Imperatives). Moscow, 1999, 256 p.
6. Boas, F. Konceptciya evolyucii v kulturnoj antropologii i antologiya issledovaniy kultury (The concept of evolution in cultural anthropology / Anthology of Cultural Studies). Moscow, 1997, p. 209-225.
7. Veber, M. Protestantskaya etika i dux kapitalizma (The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism). Moscow, 1990, 414 p.
8. Veber, M. Otnosheniya etnicheskoj obshhnosti (Ethnic community relations) // Zhurnal sociologii i socialnoj antropologii, no.2, 2004, pp. 8-21.
9. Voltman, Ji. Politicheskaya antropologiya (political Anthropology). Moscow, 2000, 448 p.
10. Gellner, E. Nacii i nacionalizm (Nations and Nationalism). Moscow, 1991, 320 p.

11. *Giddens, E.* Uskolzayushhij mir. kak globalizaciya menyaet nashu zhizn (Escaping the world. How globalization is changing our lives). Moscow, 2004, 120 p.
12. *Gramshi, A.* Gegemoniya zapadnoj kultury nad vsej mirovoj kulturoj (Hegemony of Western culture over the whole world culture). Moscow, 1991, p. 134-135.
13. *Luman, N.* Vvedenie v sistemnyu teoriyu (Introduction to systems theory). Moscow, 2007, 360 p.
14. *Malinovskij, B.* Nauchnaya teoriya kultury: nauchnoe izdanie (A scientific theory of culture: scientific publication). Moscow, 2005, 184 p.
15. *Mnogolikaya globalizaciya: kulturnoe raznoobrazie v sovremennom mire* (The Many Faces of Globalization: Cultural diversity in the contemporary world). Pod red. P. Bergera, S. Xantingtona. Moscow, 2004, 379 p.
16. *Parsons, T.* Sistema sovremennyx obshhestv (The system of modern societies). Moscow, 1997, 270 p.
17. *Rasa i etnos* (Race and ethnicity). V.B. Avdeev, A.N. Sevastyanov. Moscow, 2007, 160 p.
18. *Mid, M.* Kultura i mir detstva (Culture and the world of childhood). Moscow, 1988, 429 p.
19. *Redkliff-Braun, A.R.* Metod v socialnoj antropologii (Method in Social Anthropology). Moscow, 2001, 416 p.
20. *Savchenko, I.A.* Etnicheskij biologizm, usloviya i prichiny vzniknoveniya (Ethnic biologism, conditions and causes). «Upravlenie v socialnyx sistemax. kommunikativnye texnologii», no. 4, 2009, p. 43-62.
21. *Smit E.D.* Nacionalizm i modernizm: kriticheskij obzor sovremennyx teorij nacij i nacionalizma (Nationalism and Modernism: A Critical Review of modern theories of nations and nationalism). Moscow, 2004, 464 p.
22. *Xabermas, Yu.* Teoriya racionalizacii Maksa Vebera (). Sociologicheskoe obozrenie, vol.8, no.3, 2009, p.37-60.
23. *Xabermas, Yu.* Modernizaciya kak obshhestvennaya racionalizaciya: rol protestantskoj etiki (Modernization as a public rationalization: the role of the Protestant work ethic). Sociologicheskoe obozrenie, vol. 9, no.3, 2010, p.3-25.
24. *Hall, S.* Representation: Cultural Representations and Signifying Practices (Culture, Media and Identities Series).- London: Sage Publications & Open University, 1997, 400 p.
25. *Nairn, T.* Faces of Nationalism: Janus Revisited.- London: Routledge & Paul, 1998, 260 p.
26. *Smith, A.D.* The Ethnic Origins of Nations.- Oxford: Oxf. Basil Blackwell, 1988, 312 p.
27. *The Underdevelopment of Development: Essays in Honor of Andre Gunder Frank.*- Thousand Oaks: Sage Publications, 1996, 427 p.

Рахмайлов Василий Васильевич – аспірант
Класичний приватний університет
Адреса: 69002, м. Запоріжжя, вул. Жуковського, 70 Б
E-mail: romanenko.jura@gmail.com

Rahmaylov Vasily Vasylyovych – postgraduate
Classic private university
Address: 70 B, Zhukovsky Str., Zaporozhye, 69002
E-mail: romanenko.jura@gmail.com